

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ УКЛАДЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

SCIENTIFIC AND PRACTICAL ANALYSIS OF THE FEATURES OF THE CONCLUSION OF CIVIL LEGAL AGREEMENTS THROUGH THE PRISM OF JUDICIAL PRACTICE

Чуєнко В.І., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права

Навчально-науковий інститут права імені Князя Володимира Великого

Міжрегіональної академії управління персоналом

Соколова А.Г., магістрантка кафедри цивільно-правових дисциплін та міжнародного права

Навчально-науковий інститут права імені Князя Володимира Великого

Міжрегіональної академії управління персоналом

Статтю присвячено науково-практичному аналізу особливостей укладення цивільно-правових договорів крізь призму судової практики. Автори зазначили, що розбудова в Україні правової держави, зорієнтованої на європейські та світові стандарти, притаманні державі з розвинутими системами демократії, зумовлює необхідність гармонізації й уніфікації українського законодавства передусім із законодавством країн Європейського Союзу. Крім того, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами господарювання різних рівнів значно активізує цю потребу гармонізації. Запровадження у вітчизняну правову систему міжнародно-правових стандартів передбачає не тільки вивчення закономірностей розвитку світової правової системи, окремих правових «сімей», національних правових систем з урахуванням українських національних правових традицій, менталітету, правової доктрини, а й осмислення певної правової ідеології, яка супроводжує ці загальновідомі підходи, здійснення чого неможливо без правильного практичного розуміння укладення цивільно-правових договорів.

Авторами проаналізовано поняття стадій укладення цивільно-правових договорів. Окремо виділено кожну стадію, як-от: переддоговірні контакти сторін (переговори); оферта; розгляд оферти; акцепт оферти. Стадії оферти й акцепту є обов'язковими завжди.

Навіть більше, у статті встановлено, що за останні п'ять років сформувалася чітка судова практика з визначенням особливостей укладення цивільно-правових договорів, недотримання та неврахування яких несе негативні наслідки для сторін цивільного договору. До таких особливостей автори відносять: правильне формулювання предмета договору, правильне зазначення строку дії договору, правильне зазначення оплати в договорі, обов'язкову необхідність укладання актів наданих послуг чи виконаних робіт, правильність зазначення сторони договору без натяку на виконання трудових обов'язків.

У процесі дослідження також аналізувались сучасні практичні проблеми неправильного укладення цивільно-правових договорів. Визначено, що правова природа укладення договору полягає у визнанні його процесом формування волі та її фіксації в умовах договору як домовленості. Домовленість складається із зустрічно спрямованих і взаємоузгоджених волевиявлень контрагентів, саме тому потрібна правильна практична реалізація умов договору.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, укладання договору, стадії укладення цивільного договору, особливості укладення цивільно-правового договору, судова практика, практична реалізація умов договору.

The article is devoted to the scientific and practical analysis of the peculiarities of concluding civil law contracts through the prism of judicial practice. The authors noted that the development of the rule of law in Ukraine, focused on European and world standards, inherent in a state with developed systems of democracy, necessitates harmonization and unification of Ukrainian legislation, especially with the legislation of the European Union. In addition, the development of foreign economic relations between economic entities at different levels significantly intensifies this need for harmonization. The introduction of international legal standards into the domestic legal system involves not only the study of patterns of development of the world legal system, individual legal "families", national legal systems, taking into account Ukrainian national legal traditions, mentality, legal doctrine, but also understanding of certain legal ideology, generally accepted approaches, the implementation of which is impossible without a proper practical understanding of the conclusion of civil law agreements.

The authors analyze the concept of stages of concluding civil law agreements. Each stage is singled out, namely: pre-contractual contacts of the parties (negotiations); offer; consideration of the offer; acceptance of the offer. In this case, the stages of offer and acceptance are mandatory in all cases.

Moreover, the article states that over the past five years, a clear case law has been formed to determine the specifics of the conclusion of civil law contracts, non-compliance and non-compliance with which has negative consequences for the parties to a civil contract. These features include: the correct wording of the subject of the contract, the correct indication of the term of the contract, the correct indication of payment in the contract, the mandatory need to conclude and sign acts of services or work performed, the correct indication of the contract without hint of performance.

The study also analyzed the current practical problems of incorrect conclusion of civil law contracts. It is determined that the legal nature of the conclusion of the contract is to recognize its process of formation of will and its fixation in the terms of the contract as an agreement. The agreement consists of counter-directed and mutually agreed expressions of will of the contractors, which is why the correct practical implementation of the terms of the contract is required.

Key words: civil law contract, conclusion of contract, stages of concluding civil contract, peculiarities of concluding civil law contract, court practice, practical realization of contract conditions.

Основним та найбільш поширеним способом втілення, закріплення та гарантії цивільно-правових відносин між особами був і залишається цивільно-правовий договір. Варто відмітити, що ще за часів панування римського права цивільно-правовий договір було визнано одним з основних джерел цивільного права та приватноправових відносин між людьми.

Разом із процесом становлення та розвитку ринкових відносин роль цивільного договору як основного правового засобу регулювання зв'язків між товаровиробниками

значно підвищилась, що зумовило сплеск наукових досліджень щодо зазначеного питання. Питаннями історичного розвитку вчення про цивільний договір цікавилися такі вчені: С.В. Резніченко, Р.О. Стефанчук, Є.О. Харитонов, І.С. Канзафарова, Н.Ю. Голубева, Р.Б. Шишка. Питанням сутності цивільного договору присвятили свої наукові пошуки В.В. Денисюк, О. В. Дзера, М.І. Брагінський та інші.

За результатами аналізу правової доктрини нині можна твердо говорити про цивільний договір як універсальну

правову конструкцію, що дозволяє задовольняти майнові інтереси приватних осіб. Однак питання встановлення такої великої всесильності і практичної універсальності цивільно-правового договору було б неможливим без дослідження порядку та правильності укладення останнього, оскільки саме від зазначеного і залежать безпосередня юридична сила та ступінь виконання договірних зобов'язань. Отже, саме правильність укладення цивільного договору робить такий вдалим інструментом регулювання відносин приватних осіб.

Щодо питання наукової розробки та дослідження тематики укладення цивільних договорів, то варто зазначити наявність нині великої кількості учених, які досліджували питання вивчення стадій укладення договору та кожної стадії окремо. До таких науковців можна віднести М.М. Великанову, А.В. Чучковську, Д.К. Александра, С.О. Тенькова й інших.

Однак із плином часу змінюються не лише правові процеси, але і підхід суспільства до їх розуміння. Коли говоримо про Україну, то можемо зробити висновок, що з моменту здобуття незалежності і дотепер вектор розвитку нашої держави і ступінь праворозуміння суспільства значно змінилися. Так, нині ми спостерігаємо відбудову України її переорієнтацію на європейські та міжнародні стандарти, що зумовлює автоматично необхідність гармонізації національного законодавства з «*acquis communautaire*» Європейського Союзу.

Якщо проаналізувати положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, то можна побачити, що одним із перших питань, які потребують адаптації законодавства відповідно до європейських стандартів, є питання укладення цивільно-правових договорів. Саме запровадження нових міжнародних стандартів у національну правову систему і зумовлює необхідність наукових досліджень укладення цивільних договорів, а саме особливостей такого укладення [1].

Тому, незважаючи на величезний масив досліджень, актуальність теми зумовлена вимогами часу, наявністю карантинних обмежень, що впроваджені у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби, складної політичної, економічної системи та недосконалістю правових механізмів щодо особливостей укладення цивільно-правових договорів.

Метою статті є з'ясування, виокремлення, правова характеристика особливостей укладення цивільно-правових договорів крізь призму судової практики.

Цивільно-правовий договір є однією із центральних категорій дослідження цивільного права. Така роль договору зумовлена передусім його історією розвитку та визначальним значенням у регулюванні суспільних відносин. Динаміка розвитку інституту цивільно-правового договору не є сталою, вона постійно змінюється, а відповідно змінюється і його правове регулювання. Воно характеризується тим, що враховуються основні, базові положення, але й неухильно розвивається внутрішня складова частина окремих елементів.

Що стосується визначення самого поняття цивільно-правового договору, то нами підтримується думка національного цивіліста І.С. Алексєєва, який вказує на те, що не можна розглядати цивільний договір з однієї сторони. Так, учений зазначає: «Термін «договір» розуміється комплексно як інтегроване поняття, що включає в себе й угоду, і договірне зобов'язання на всіх стадіях його виникнення, і документарну форму його існування» [2, с. 7].

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 626 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, цивільним договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Із цього визначення випливає, що договір належить до правових актів індивідуального характеру – юридичних актів, зокрема правочинів. За ч. ч. 1, 2, 4 ст. 203 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну

або припинення цивільних прав та обов'язків. Залежно від кількості волевиявлень сторін правочини можуть бути односторонніми та дво- чи багатосторонніми (договори). Дво- чи багатостороннім правочином є погодження для двох або більше сторін [3].

Виходячи з вищезазначеного визначення, бачимо, що, окрім закріплення самого визначення цивільного договору, логічним буде визначення і порядку укладення останнього. Так, В.В. Денисюк зазначає, що договір укладається за допомогою певних дій сторін договору, нормативно кваліфікованих способами укладення договору. Під способами укладання договору пропонується розуміти нормативно врегульовану систему здійснення суб'єктами дій, через які досягається вільне і взаємне узгодження волі сторін договору [4, с. 305].

Автор розрізняє поняття «порядок» та «спосіб» укладення договору, але, на жаль, не співвідносить їх. З урахуванням цього пропонуємо визначати порядок укладення договору як законодавчо визначений спосіб дій суб'єктів договірних правовідносин, спрямований на виникнення договірних зобов'язань та визначення його змісту. На нашу думку, поняття «спосіб» недоречно розглядати стосовно загального порядку укладення договору, оскільки він передбачає тільки один спосіб укладення договору (ст. 638 Цивільного кодексу України). Отже, спосіб та порядок укладення договору збігаються, якщо йдеться про класичні договірні правовідносини. Спеціальний же порядок передбачає укладення договорів, які мають свої особливості, що залежать від способів укладення договору (укладення договору в обов'язковому порядку, за згодою третіх осіб, на торгах, на біржі, за рішенням суду тощо).

Укладення договору складається з декількох етапів: спочатку необхідно досягнути домовленості щодо всіх істотних умов (консенсус); потім надати йому необхідної форми (учинення правочину). Такими є етапи укладення консенсуального договору. Якщо ж йдеться про реальний договір чи договір, що підлягає державній реєстрації, то в цю модель необхідно додати відповідно чи передачу речі, чи державну реєстрацію договору (правочину), або ж іноді те й інше. Хронологічно це виглядає так:

- 1) переддоговірні контакти сторін (переговори);
- 2) оферта;
- 3) розгляд оферти;
- 4) акцепт оферти. Стадії оферти й акцепту є обов'язковими в усіх випадках.

Незважаючи на нібито зрозумілість і ясність стадій укладення цивільно-правових договорів, судова практика доводить наявність окремих особливостей під час укладення договорів. Уважаємо за необхідне у своєму дослідженні на прикладі рішень Верховного Суду висвітлити найбільш поширені помилки, яких припускаються особи під час укладення цивільно-правових договорів:

1. Предмет цивільно-правового договору – помилка в некоректності зазначення предмета договору найчастіше трапляється тоді, коли роботодавець не наймає працівників за трудовими договорами, а працює з ними за цивільно-правовими договорами. Про різницю між трудовим і цивільно-правовим договором неодноразово висловлювався Верховний Суд. Так, у рішеннях від 4 липня 2018 р. у справі № 820/1432/17, від 31 жовтня 2018 р. у справі № 552/5234/16ц, від 8 жовтня 2018 р. у справі № 553/954/17 Верховний Суд встановив, що основною ознакою, яка відрізняє цивільні відносини від трудових, є те, що трудове законодавство регулює процес організації трудової діяльності. Натомість за цивільно-правовим законодавством процес організації трудової діяльності залишається поза його межами, а метою цивільно-правового договору є отримання певного матеріального результату [6].

2. Зазначення в цивільно-правовому договорі посади, професії, повноважень, прив'язка працівника до штатного розпису підприємства, вказівка про робоче місце

та графік роботи, облік робочого часу, гарантії (відпустки, лікарняний). Так, Верховний Суд зазначає, що сторонами в цивільно-правових договорах є лише замовник та виконавець (повірений). В ухвалі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 лютого 2014 р. у справі № 6-48920св13 зазначено, що укладені позивачем договори цивільно-правового характеру мають ознаки трудового, оскільки працівники виконують функції за конкретною посадою, а не індивідуально визначену роботу, результати якої можна оформити актами надання-приймання виконаних робіт (наданих послуг), на підставі яких здійснювати оплату [7].

3. Укладення цивільно-правового договору на невизначений строк. Хоч законодавством не встановлено мінімального чи максимального терміну, на який можна укласти цивільно-правовий договір, але не потрібно не укладати останній на досить тривалий строк. Під час перевірки такі договори може бути перекваліфіковано у трудові. Верховний Суд радить указувати строк договору з обов'язковим зазначенням кінцевої дати, наприклад один рік. Також судова практика доводить недоречність визначення закінчення строку договору за результатами лише виконання сторонами зобов'язання.

4. Оплата – оскільки предметом цивільно-правового договору є результат роботи, то й оплату потрібно здійснювати за кінцевий результат. Його визначають після закінчення роботи й оформляють актами здавання-приймання робіт (послуг). Верховний Суд нерідко зазначає, що виконавець отримує лише винагороду за договором, розмір якої не повинен залежати від мінімальної зарплати.

5. Відсутність підписаних актів виконаних робіт (послуг). Так, виконання цивільно-правового договору повинно бути обов'язково підтверджено оформленим відповідним актом, що підписаний сторонами договору.

Як бачимо, окрім легально закріплених у Цивільному кодексі України стадій укладення договору, на практиці

часто мають місце окремі проблеми в разі неврахування перелічених особливостей укладення цивільно-правових договорів.

Отже, із проведеного нами дослідження можемо зробити висновок, що цивільно-правовий договір у цивільному праві – це результат розвитку суспільного життя. Він є найважливішою підставою для виникнення цивільних прав та обов'язків. З розвитком ринкових відносин і подальшою інтеграцією України в міжнародний економічний простір нівелюється планово-адміністративний вплив держави на майнові відносини, а розширюється свобода договору, що виражається й у виборі контрагентів на власний розсуд.

Тобто сутність цивільно-правового договору становить угода (згода, домовленість, порозуміння, консенсус тощо) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків, а зміст договору становлять його компоненти-умови (пункти), щодо яких досягнуто згоди сторін.

Щодо порядку укладення договору, то ми доходимо висновку, що правова природа укладення договору полягає у визнанні його процесом формування волі та її фіксацію в умовах договору як домовленості. Домовленість складається із зустрічно спрямованих і взаємоузгоджених волевиявлень контрагентів. За загальним правилом, така спрямованість має взаємопротилежний характер. Якщо відповідати на запитання, що має вирішальне значення в договорі – воля чи волевиявлення, варто визнати, що вирішальне значення має єдність волі і волевиявлення.

Отже, із проаналізованого матеріалу вбачаємо, що лише закріплення стадій укладення договору в законі недостатньо, а потрібна їх правильна практична реалізація. На підставі рішень Верховного Суду нами було виділено і досліджено особливості укладення договору, нехтування якими може призводити до негативних правових наслідків для сторін цивільно-правового договору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27 червня 2014 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Алексеев І.С. Поняття та функції цивільно-правового договору. *Форум права*. 2010. Вип. 2. С. 7–10.
3. Цивільний кодекс України. Документ № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
4. Денисюк В.В. Порядок укладення цивільно-правового договору. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 305–312.
5. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
6. Постанова Верховного Суду у справі № 820/1432/17 від 4 липня 2018 р. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/75148848?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01.
7. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 лютого 2014 р. у справі № 6-48920св13. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VR140023.html.